

„Szent úton mén szent asszony...”

Erdélyi Zsuzsanna (1921–2015) halálára

A múlt századi magyar folklórkutatás egyik vezéregyénisége távozott közülünk 2015. február 13-án. Budapesten, kilencvennégy éves korában meghalt Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutató, a vallásos folklór európai rangú kutatója, a magyar archaikus apokrif népi imák megtalálója, felfedezője, gyűjtője és újra közkinccsé tevője. A késő középkori, kora újkori vallásos misztériumjátékok fennmaradt töredékeiben vélte megtalálni egykorvult magyar drámairodalmunk erejét, fejlettségét. Felfedezését költők, írók, irodalomkutatók, nyelvtörténészek, dialektológusok fogadták lelkesen.

Erdélyi Zsuzsanna a Szlovákiához került Komáromban született 1921-ben. Nagyapja Erdélyi János (1814–1868) író, irodalomtörténész, filozófus. A Jókai Mór családjába tartozó Fesztyek is rokonai voltak. Bevallása szerint a külpolitikával szeretett volna foglalkozni; magyar–olasz–filozófia szakos diplomáját 1944-ben szerezte a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Munkahelyei azonban a népművészet kutatása felé vitték tudósi pályáját. Előbb a Népművészeti Intézetben, majd a Művelődésügyi Minisztérium népzenei kutatócsoportjában dolgozott (kiválóan zongorázott), amelyet Lajtha László vezetett, végül a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának lett tudományos munkatársa.

Folklorista hírnevét az *Új Írás* című folyóirat 1970. évi 9. számában közzétett *Hegyet hágék, lőtőt lépék* című archaikus vallásos szövegközlésével alapozta meg, amelyet Juhász Ferenc költő *Imák, apokrif mámorok* című elragadtatott bevezetője emelt fel egyenesen a magyar szöveges folklór csúcsaira. Erdélyi Zsuzsanna 1968-ban a Somogy megyei Nagyberényben számára teljesen ismeretlen szöveget gyűjtött, amit adatközlője imának nevezett. A folklorista ezután nagy vehemenciával kezdte gyűjteni s kutatni ezt a népköltészetinek vélt műfajt. Gyűjtései sikerrel jártak, s csakhamar

majdnem egykötetnyit tett közzé a Kaposvárt megjelenő Somogyi Almanachban 1974-ben, miközben vívta a maga csatáját az egyetemen a műfaj elfogadásáért. A Magyar Tudományos Akadémián 1970. február 11-én mutatta be az Archaikus és középkori elemek népi szövegekben című tanulmányát a Pais Dezső, Mezey László, Holl Béla összetételű bizottság előtt, s akkor fogadták el új népköltészeti műfajként a magyar archaikus népi imádságokat. Erről maga Erdélyi így írt: „Műfaját és helyét a népköltészetben funkció-, témahordozó réteg, eredet szabta meg. Ezért is ezek figyelembevételével neveztük e hagyományegyüttest archaikus apokrif népi imádságnak. Később az *apokrif* jelzőt a szaktudomány egyes képviselői mint félrevezető meghatározást megkérdőjelezték; az Ethnographia-tanulmány címét már ennek megfelelően módosították. Ma már látom, hogy az anyagon mind funkció, mind szövegi eredete alapján nyugodtan maradhatott volna az *apokrif* jegy is.” Az archaikus imádságok első könyve 1976-ban jelent meg ugyancsak *Hegyet hágék, lőtőt lépék* címmel, s ért meg azután több kiadást. Az utolsót és jócskán kibővítettet 1999-ben adta ki a pozsonyi Kalligram.

Erdélyi Zsuzsanna imagyűjteményei, az ezekről szóló tanácskozáson, szemináriumokon, egyetemi órákon tartott előadásai iskolát teremtettek a vallásos népélet kutatása iránt elkötelezett folkloristák között. Ha ő a maga elődei között Kálmány Lajost és Bálint Sándort tudhatta, maga után pedig a követőit: elsőként a Szeged környéki világ kutatóját, Polner Zoltánt, a vajdasági vallásos népköltészeti szövegek gyűjtőjét, Silling Istvánt, az erdélyi népi imádságokat gyűjtő Tánzos Vilmost, Salamon Anikót, majd Lovász Irént, Harangozó Imrét, Daczó Árpádot, Takács Györgyöt. Külön érdeme, hogy hatására a szlovéniai Vilko Novak egyetemi tanár a szlovén anyagot gyűjtötte össze s publikálta *Slovenske ljudske molitve* címen 1983-ban. Neve és életműve megkerülhetetlen lett a magyar és az európai folklorisztikában.

Részben vajdasági vonatkozású az a felfedezésem, hogy Penavin Olga újvidéki professzor előbb találkozott az említett folklórműfajjal, mint Erdélyi Zsuzsanna. Csakhogy nem nálunk, a Vajdaságban, hanem a Muravidéken gyűjtött néprajzi anyagában. Radamosi adatközlője már 1960-ban a következőket mondta el a Tanárnőnek: „Akkó még a kisborgyunkat. Az müegin ollan beteg lét. Akkó még in eméntem aszhó a zasszonyhó, montam neki, csinyájon vizet. Akkó csinyát vizet neki. Asztán még in hirteleny a borgyú mēkfojt... Szájába beleöntötte. Imádkozott. Hát én nem tudom aszt, nem monta még a zimáccságot. Szenyed dobod bele. Kilenc szenyed dobod bele. Igēn. Aszt monygya: kilenc Miatyánkot kő imátkoznyi, még a Fehér rózsa, Máriját...” (Silling István: A nyelvjárás

és néprajzkutató Penavin Olga professzorról és muravidéki gyűjtéseinek anyagából. In: Halász Albert szerk. 2014: *Penavin Olga a Muravidéken*. Lendva, 28.) A református vallású Penavin Olga nem ismerhette a római katolikusok imádságait, főként nem a tiltott s ezért csak lappangó szövegeket, így nem is kérte meg a nyolcvanéves Nagy Örszét, hogy mondja el neki a Fehér rózsa, Mária kezdetű imádságot. Pedig be nagy felfedezése lett volna ez abban az időben az akkor még jugoszláviai magyar folklórkutatásnak! Az 1977-ben általa közreadott *Halotti imák, koldusénekek, gyógyító ráolvasások* gombosi népköltészeti szövegek között már megkülönbözteti az apokrif népi imákat, s közöl is belőlük hármat a *Hungarológiai Közlemények* 32. számában (1977). De addigra már Erdélyi Zsuzsa gyűjtései közismertek voltak.

Erdélyi Zsuzsanna Magyarországon több tízezer imaszöveget gyűjtött, s kutatta a magyarországi kisebbségek vallásos népköltészetét is. Publikált is belőlük horvát, szerb, német, román imádságokat (Közös sorsok – „szépelemek”. *Új Írás*, 1991). A Kárpát-medencében élő magyarság minden vidékét felkereste; gyűjtött, buzdított, kutatásra készítő előadásaival inspirált. A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Néprajzi Szakosztályának első, bajmoki népi vallásosság konferenciájára (1992) szívesen jött, s tartott olyan magával ragadó előadást, amely sokunkat a még intenzívebb gyűjtésre serkentett. Könyveiben, melyek számosan vannak, az archaikus népi imádságok funkcióját (ráolvasás, bajelhárítás, védekezés), eredetét (pogány-keresztény, archaikus imamotívum), szerkezetét, motívumkincsét, esztétikai minőségét vizsgálta. Magával ragadott elhivatottságérzete. Több doktori disszertációnak is ő lett az inspirálója. Barátai, tisztelői, munkatársai nyolcvanadik születésnapjára a *Nyisd meg, Uram, szent ajtódat...* című tanulmánykötettel tisztelegtek előtte.

Most, amikor elment közülünk, ez az ajtó bizonyára megnyílt. Mi egy vajdasági, külai gyűjtésű imádsággal búcsúzunk tőle, amely talán róla is szól(hatna):

*Szent úton mén szent asszony,
Szent asszonynál szent gyerek,
Szent gyereknél szent körösz.
Menj el, tőlem, sátány, ne késérgess!
Van, aki énrtem sír és örvendez.
Napkeletre tekintek,
Ott látom a Boldogságos Szüzanyám s Máriám,
Hozá az ő szent Fiát.
Ha én gyónt ember lehetnék,
Mária kapuján bemennék,*

*Ahol a zsidók Jézus Krisztust megölték,
Vérét elcsöpögtették,
Az angyalok fölszedték,
Jeruzsálembé vitték,
Ott is azt kiáltották:
Aki ezt a kis imádságot este s reggel elmondja,
Hét halálos vétékétől megmenekszik. Ámen.*

(Elmondta: Szabó Imre, 80 éves. Kúla
Gyűjtötte: Juhász György ft. 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.)